

ולענין טומאת אוכלין – צריך מחשבה, שסתמו אינו עומד לאכילה עד שיחשב עליו, שלא כדבש דבורים שאף בכורתו מטמא טומאת אוכלין.

בתוספתא (בכורות א,ח) מבואר שדבש הגוזין (י"ג: ויזין) אסור לפי שאינו אלא ריר הבא מגופו. ושם אין מדובר על דבש צרעים. מאידך במשנת מכשירין (ו,ד) מפורש דבש צרעים להתר ולא דבש גוזין. ומשמע קצת מזה שישנה דעה שלישית המחלקת בין דבש צרעים לגוזין, שזה האחרון הריהו מתמצה מגופו ולכך אסור.

וכן הרמב"ם (מאכ"א ג,ג) כתב דבש צרעים מותר, והשמיט גזיזים. ואולם הב"י כתב שהוא הדין לגזיזים (וע' בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב כד). וכן פסק רבנו תם שדבש צרעים מותר. ואילו הרמב"ן נקט להחמיר ולאסור דבש צרעים וגזיזין, שדברי רב ששת ודיוקן מסתם משנתנו לא נדחו. וכן פסק הרא"ש (וכן מובא בהגהות מיימוניות מאכ"א ג בשם ר"י). והובאו שתי השיטות בשלחן ערוך.

ד. עור הבא כנגד פניו של חמור (כשנולד, עור דק על פניו ואינו דבוק בו, כעין שליה ואינו שליה (רגמ"ה; הערוך). וי"א שהוא השליה. עתוס'); רב הונא התיר, שאינו אלא פרש בעלמא. וכן באדם, אינו מטמא טומאת נבלות אפילו האם והולד מתו.

הפרשה (הנמצאת ברעי. ר"ג; הערוך) הנראית כביצים [בפירוש החזקוני (דברים יד,ה) ציטט: 'ביעי דיהמורתא'], היוצאת מנקבת היחמור – מותרת (רב ספרא), שאינה חלק מגופה אלא באה מזרע האיל שקרש.

ה. דג טהור הבלוע בדג טמא – מותר באכילה. לדעת כמה מהאמוראים אינו מותר אלא כשידוע שבא מבחוץ, כגון שנמצא במקום הרעי (רב ששת) או דרך בית הבליעה (רב פפא) או שנמצא שלם וגמור (רב נחמן) – שניכר שאינו השרצה של הדג. ולדעת רב אשי בכל אופן מותר (גם כשלא ראינו שבלע. רש"י ותוס'), שאין לחוש שהדג השריץ דג השונה ממנו.

הלכה כרב אשי דבתראה הוא (תוס' רא"ש וש"פ. ובשפת אמת צדד לפרש שגם לרב אשי אין להתיר אלא כשראינו שבלע, אך אין כן דעת שאר הפוסקים).

דג טמא הבלוע בתוך דג טהור – אסור.

יש צד לומר שאם שהה במעיו כשיעור עיכול – מותר (עתוס' שנסתפקו בדבר. וע"ע רא"ש; תוס' מנחות סט ור"ש אהלות יא,ז; ש"ך יו"ד פג סקל"א; שפ"א).

דף ט

- ט. א. מהם הכללים העולים מן הסוגיא לספק פטר חמור?
- ב. שני בכורות שיצאו יחדיו מהרחם – מה דינם?
- ג. האם מקצת מן הרחם מקדש את הפטר או כל הרחם דוקא? מה הדין כשיש דבר המפסיק בין הרחם לבכור?
- ד. פטר חמור קודם פדייתו, האם הוא מותר בהנאה או אסור? מה דינו של פדיון פטר חמור?
- א. ספק פטר חמור, כגון שיש ספק אם האם ביכרה כבר, או ספק אם יצאה נקבה תחילה או זכר, וכיו"ב – מפריש טלה לפדיונו, ואותו טלה אינו צריך להינתן לכהן אלא הריהו שלו.

כן מבואר במשנה. והעמידה כרבי יהודה הסובר פט"ח אסור בהנאה (וכן סובר רבי אליעזר שאמר מפריש טלה עליו והוא שלו, כדלהלן יב:), אבל לרבי שמעון אין צריך כלל להפריש טלה. ספק פטר חמור, אין צריך לערפו (תוס'). ויש חולקים.

וכן הדין בצירוף כמה ספקות; כגון שנולדו לו משתי חמורות שני זכרים ושתי נקבות, כיון שאפשר שכל אחת ילדה נקבה בתחילה – אין ניתן לכהן כלום אלא מפריש טלה לעצמו כדי להפקיע איסורו (כרבי יהודה).

רש"י כתב שמפריש שני טלאים. ואולם התוס' (ד) כתבו שאפשר לפדות ולחזור ולפדות באותו טלה כמה ספקות. ואפשר שרש"י חולק, או שמא מה שכתב 'שני טלאים' לאו דוקא (עפ"י מפרשים).

לדעת הרמב"ם (בכורים יב, כא) בשתי נקבות וזכר אחד או שתי נקבות ושני זכרים – אין צריך להפריש.

נולד לו ודאי פטר חמור ואין יודעים לזהותו; כגון שני זכרים שנולדו ואין ידוע מי הבכור – נותן טלה אחד לכהן. וכן הדין בשני בכורות שנולדו לשתי חמורות – נותן שני טלאים לכהן (וא"א לפדות שנים בטלה אחד כל עוד לא נתן לכהן. תוס').

וכן במקרה של צירוף שני סוגי ספקות הנוכרים; כגון נולדו משתי חמוריו שני זכרים ונקבה – נותן טלה אחד לכהן, שהרי יש כאן ודאי בכור. וגם מפריש טלה לעצמו מפני הספק (עפ"י רש"י ותוס').

לדעת הרמב"ם כאן אין צריך להפריש טלה לעצמו, שהרי יש לגביו 'ספק ספקא' לפטור.

נולדו שני זכרים כאחת; לסתם מתניתין אין צד לומר שמא נולדו בדיוק כאחת שאי אפשר לצמצם, הלכך נותן טלה אחד לכהן. ואילו לריה"ג אפשר לצמצם (כן מפורש בברייתא, וכרבי ירמיה. והשיבו מכאן על סברת אביי שמודה ריה"ג בפטר חמור שאין שניהם קדושים).

לרבי יוסי הגלילי, נותן טלה אחד לכהן ומפריש עוד אחד לעצמו, מפני הספק שמא גם השני נתקדש (עפ"י תוס' ורא"ש).

א. מבואר בתוס' וברא"ש שגם כאשר יש הסתברות הנוטה להקל או רוב צדדים שאינו בכור – יש להחמיר להפריש טלה לעצמו. ואילו לדעת הרמב"ם פטור (עפ"י מפרשים).

ב. בכל מקום שמפריש טלה לעצמו, יש מי שחידש שאין צריך להפריש שה דוקא אלא יכול להפריש כל דבר השהו פרוטה, כדין הקדש שוה מנה שחיללו על שוה-פרוטה מחולל. וכיון שאין כאן מצות נתינה, אף לכתחילה עושה כן (ע' אבני נזר יו"ד רצא; חלקת יואב כח). ויש חולקים וכפי הנראה מפשטות לשון המשנה. ואף בדיעבד, אם פדהו בדבר אחר פחות משוויו – אינו פדוי (עפ"י חו"א יו, ה יג; שבט הלוי ח"ב קעה. וכן נקט כהנחה פשוטה בזכר יצחק ע-עא, ע"ש. וע"ע בהרחבה בקהלות יעקב יא-יב).

ב. הסיקו בגמרא שתנא דמתניתין סובר כחכמים שאי אפשר לצמצם ואין להניח אפשרות שיצאו שני ראשיהם כאחד, לפיכך רק אחד מהם נתקדש. ואילו ריה"ג סובר ששניהם קדושים. [אביי אמר שמודה ריה"ג לענין פטר חמור שרק אחד מהם נתקדש (הזכרים – למעט). והשיבו על דבריו].

לריה"ג, יצאו זכר ונקבה כאחת – פטור מכלום, הואיל שהנקבה 'פטר רחם' כמוהו – בטלה בכורתו (תוס' כאן ולהלן יז: והעירו שבתוספתא משמע שלריה"ג אם יצאו כאחת זכר ונקבה – הזכר בכור. ואפשר שהתוס' כתבו כן לפי משמעות המשנה בדף יז דלא פליג ריה"ג בסיפא, ודלא כהתוספתא).

ג. מתבאר בסוגיא שאפשר שכל הרחם מקדש ולא מקצתו (פטר כל רחם. רש"י), הלכך אם יש דבר המפסיק בין הבכור לרחם, אפילו במקצתו – הרי זו חציצה ואינו מתקדש.

א. משמע ברא"ש שכן היא מסקנת ההלכה, שכל הרחם מקדש. אלא שמכל מקום נסתפקו בחולין (ע) כרכו בסיב או בטלית וכדו' – האם הוי חציצה אם לאו (וע' אג"מ יו"ד ח"ג צו, ז).

ב. חציצה במיעוט הראש, נחלקו דעות האחרונים האם הבכור מתקדש אם לאו (ע' חלקת יואב כו; אבני נזר יו"ד שצב-שצד).

אם הדבר המפסיק הוא אחיו – אין זו חציצה, שמין במינו אינו חוצץ.

אפשר שנקבה חוצצת מפני שאינה קדושה בקדושת בכורה. או אפשר שאם החציצה היא בכל הבכור ולא רק במקצתו – אפילו מין במינו חוצץ (עפ"י שני תירוצי התוס'). וי"מ דוקא בכגון זה שכן דרך לידת תאומים בחציצה, אבל בשאר מקרים שאין כן הדרך – מין במינו חוצץ (עתוס' ותורא"ש סוכה לו.).

יש מי שאומר שלדעת רבה (בחולין ע) דין זה מוטל בספק, שמא צריך נגיעה ברחם דוקא [ועל כן אפילו שמין במינו אינו חוצץ, אין כאן נגיעה אלא כאויר. אבני נזר יו"ד רסו] (עפ"י רמב"ן הל' בכורות ג).

ד. פטר חמור קודם שנפדה; לדברי רבי יהודה אסור בהנאה (שאיין לך דבר הצריך פדיה והקפידה תורה על פדיונו להפקיעו בשה דוקא [שלא בשוויון] – והוא מותר). בכלל זה הן הנאת גופו הן הנאת דמיו וכגון שמשכירו לאחרים (י: וברש"י). וכן דעת תנא דמתניתין. לדברי רבי שמעון מותר (שאיין לך דבר שפדיונו מותר והוא אסור קודם פדיון. ואבעית אימא מולא תגז בכור צאנך – אבל אתה גוזז בכור חמור).

א. הלכה כרבי יהודה שאסור בהנאה (רמב"ם רא"ש ו"ש פ. ו"כ"מ ברש"י יט: שסתם וכתב שספק פט"ח מפריש טלה, והיינו רק לר' יהודה).

ב. גיזת החמור שלא להנאה, כגון שהיה שערו מסובך וגוזזו בשביל החמור או משום שיש שם מכה – מותרת (רא"ש ו"ש פ). ויש אומרים שלרבי יהודה אסור בכל אופן משום 'לא תגזו' (עפ"י פירוש הריב"ן מכות כא; שפ"א כאן בדעת הרמב"ם).

ג. בכלל איסור זה הן הנאת גופו הן הנאת דמיו וכגון שמשכירו לאחרים (עפ"י גמרא י: וברש"י). ויש מי שכתב שלדעת הרמב"ן להלכה אין איסור בהנאת דמיו (שפת אמת י:).

ד. הרא"ש נוקט שמותר לכתחילה למכור פטר חמור בדמי הפרש שבין טלה לחמור אך לא בדמי כולו שנמצא נהנה מן האיסור. ואילו הרמב"ם (בכורים יב, ד) אינו מחלק בדבר ואוסר אף בדיעבד את הדמים.

מבואר בסוגיא שאפילו לרבי יהודה, המקדש אשה בפטר-חמור – מקודשת, שיודעת שצריכה לפדותו בשה ודעתה להתקדש בדמי הפרש שבין החמור לשה (ופשוט שאם דמי החמור כשיעור המנימלי של שה או פחות אינה מקודשת. וכדלהלן י:).

פדיון פטר חמור מותר בהנאה לכל הדעות.

דפים ט – י

י. פטר חמור שנערף כדינו – מהו בהנאה?

פטר חמור שנערף; לדעת רבה ורב נחמן בשם רבה בר אבוה וריש לקיש – אסור בהנאה אפילו לרבי שמעון שהתיר מחיים (שם שם מעגלה ערופה. ועוד למדו בכרייתא ג"ש 'עריפה' 'עריפה'), וצריך לקוברו. ולדעת רבי יוחנן ואיתימא רבי אלעזר, גם לאחר עריפה עדיין היא מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון. (וסתם משנה יג.) שאמרה יקבר – רבי יהודה היא).

מת או נשחט קודם שנערף; לכאורה תלוי הדבר במחלוקת ר"ש ור"י (ע' שפ"א). ואולם הנצי"ב כתב להוכיח מהסוגיא שאף לר"ש אסור בהנאה לדעה הראשונה.

יא. מה דינם של הדברים דלהלן לענין טומאת אוכלים? האם צריכים מחשבה לאכילה ו/או הכשר לקבלת טומאה?

א. איסורי אכילה ואיסורי הנאה שבתורה.

ב. נבלת בהמה; בהמה שנשחטה להתלמד או כמתעסק'.

ג. נבלת עוף.

ד. חלב.

ה. פטר חמור.

א. איסורי אכילה הראויים למאכל נכרים – מטמאים טומאת אֶכְלִים.

איסורי הנאה; לדברי חכמים – מטמאים, ולרבי שמעון – אינם מטמאים (מכל האכל אשר יאכל – שראוי להאכילו לאחרים, כלומר לנכרים) מלבד בשר-בחלב שהיתה לו שעת הכושר, טרם שבושל [ולדברי רבי שמעון עצמו אין בשר בחלב אסור בהנאה, הרי לשיטתו טעם נוסף שמטמא טומאת אכלים].

א. אין נחשב 'שעת הכושר' אלא בדבר שהיה ראוי לאכילה, אבל כגון שור הנסקל ועגלה ערופה

שבחייהם היו עומדים בחזקת איסור, אעפ"י שהיו מותרים בהנאה – אינם מטמאים

טומאת אכלים לרבי שמעון (עפ"י רש"י. וכן מבואר בסוגיא שלדעת הסובר פטר חמור לאחר עריפה אסור

בהנאה וקודם לכן מותר, אינו מטמא טומאת אכלים לר"ש – שהרי לא היה לו שעת הכושר לאכילה).

ב. הלכה כחכמים (רמב"ם טומאת אוכלין א, כה).

ב. נבלת בהמה טמאה מטמאה טומאת אֶכְלִים רק אם חישב עליה לאכילה, אבל בסתם איננה בכלל 'אֶכְלִי'

(אם משום מאיסותה, אם משום שדחווה ממאכל משתי סיבות – שלא נשחטה וגם היא מין טמא. עפ"י

רש"י. והתוס' נקטו הטעם השני), ואין אומרים 'איסורו חישובו' שלא בשחיטה (הסיקו שהכל מודים בדבר).

ואילו נבלת בהמה טהורה מטמאה טומאת אוכלין אף ללא מחשבה מיוחדת. (נפקא מינה כגון שאין בה

כזית שאינה מטמאה בטומאת נבלות, האם מצטרפת לפחות מכביצה אוכלין לטמא טומאת אוכלין. רש"י

עפ"י כריתות כא).

לדברי רבי שמעון, אף הגמל הארנבת השפן והחזיר – אינם צריכים מחשבה, הואיל ויש בהם סימני טהרה

מסוימים.

נבלת בהמה אינה צריכה הכשר משקה מפני שמטמאת טומאה חמורה – טומאת נבלות, בכזית (ע' פ"ט

נוספים בכריתות כא ובבבבזים קה ונדה נא).

שחט להתלמד; אפשר שתלוי הדבר במחלוקת גימור ור' אליעזר, האם דינה כנבלה שצריכה מחשבה, או

כשחוטת שאינה צריכה (כן פרש רבא, וכן צריך לפרש לר' יוחנן). ואפשר שלכו"ע הרי זו כנבלה (כן דחו בגמרא

למסקנא).

משמע מדברי רבנו גרשום (ריש ע"ב, בד"ה אלא. ובד"ה אין הכי נמי) – דלא כרש"י ותוס' – ששחיטה להתלמד

גרועה מעריפה, כיון שאין דעתו בשחיטה זו על אכילה. ונראה לכאורה שלדעתו עריפה או נחירה מחשיבים את הבשר כשחיטה, שהרי אין הפרש כלפי הנכרי בין שחיטה לנחירה. ומה שאמרו שנבלה צריכה מחשבה – מדובר בשנתנבלה מעצמה. וצ"ע.
שחט כ'מתעסק' הריהי כמו שנתנבלה.

ג. נבלת עוף מטמאה טומאת אוכלין.

עוף טמא; משמע שדינו כדין נבלת בהמה טמאה שצריך מחשבה בכל מקום, מלבד עופות שיש בהם מקצת סימני טהרה ואלבא דרבי שמעון ורבי אליעזר.
מפירוש הר"ש והרא"ש (בעוקצין ג, ב) משמע שנבלת עוף טמא בכרכים אין צריך מחשבה. וב'משנה אחרונה' (שם) ובחזו"א (עוקצין ה, א) תמהו על כך מסוגיתנו.
עוף טהור [או אפילו יש בו רק מקצת סימני טהרה – לר"א]; בכפרים, שאין רגילים באכילתו (ערש"י ותוס') – צריך מחשבה. ובשווקים – אין צריך.
שחט עוף להתלמד – דינו כנ"ל בבהמה.

עוף טהור אין צריך הכשר משקה כיון שסופו לטמא טומאה חמורה בבית הבליעה (וע"ע פרטים בובחים קה). אבל עוף טמא צריך הכשר [גם אם יש בו מקצת סימנים], שהרי אינו מטמא טומאת נבלות.

ד. חלב; בכפרים צריך מחשבה לאכילה, ורק או מטמא טומאת אכלים. ובשווקים אין צריך.

א. הרמב"ם (טו"א ג, ג) כתב שחלב בהמה טהורה שמתה – אין צריך מחשבה בכל מקום. ואילו אם נשחטה, צריך מחשבה בכפרים. ומקורו בתוספתא לפי גרסתו. וצריך לפרש שכשנשחטה, היות ומוכרים הבשר לישראל, מפרישים את החלב ואין משתמשים בו בכפרים לאכילה אלא לסיכה ולגז, אבל נבלה הנאכלת לנכרים, אין מפרישים החלב ואוכלים הכל (עפ"י חזו"א עוקצין ה, ז).
ב. אין חילוק בין חלב אסור וחלב מותר (= שומן) (תוס').
ג. נראה שהוא הדין לחלב חיה או חלב טמאה שחוטתה, אעפ"י שאין בשרה צריך מחשבה – חלבה צריך מחשבה בכפרים (חזו"א עוקצין ה, ו).

חלב נבלה צריך הכשר לקבלת טומאה, שהרי אינו מטמא טומאה חמורה. חלב שחוטתה הוכשר בשחיטה. ודוקא בשווקים אבל בכפרים שאינו מיועד למאכל בסתם – לא הוכשר.
יש צד (בחולין קכח) שלפי דעה אחת אם קדם ההכשר למחשבה – הוכשר. ואין הלכה כן (עפ"י רש"י ותוס', רמב"ם).

ה. פטר חמור; חכמים אמרו בברייתא שמתמא טומאת אכלים. ומשמע שרבי שמעון חולק וסובר שאינו מטמא. מבואר בגמרא כמה אפשרויות בפירוש מחלוקתם; אפשר (כן אמר רבה) שמדובר לאחר עריפת החמור וכשחשב עליו לאכילה [כגון לנכרים] ולדברי הכל נאסר בהנאה, והמחלוקת היא האם איסורי הנאה מטמאים טומאת אכלים אם לאו, כנ"ל.
ועוד סברו לומר שמדובר שלא חישב עליו בפירוש לאכילה, ונחלקו האם 'איסורו חישובו', שהאיסור שאסרה תורה לישראל עושה אותו לאוכל (רש"י), אם לאו.
ורבא הסיק שאילו היה עורפו – לדברי הכל אינו מטמא, ומאידיך אם היה שוחטו לשם שחיטה גמורה –